

G.K. Chesterton

Orthodoxie

UITGEVERIJ KOK – UTRECHT

Derde druk, januari 2018
Oorspronkelijke titel *Orthodoxy* (1908)
2001 © Uitgeverij Kok – Kampen
Nederlandse vertaling Hans Schaeffer
Omslagontwerp Garage BNO
Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best
ISBN 978 90 435 2734 7
E-book ISBN 978 90 435 2735 4
NUR 700

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hoofdstuk 1

Introductie ter verdediging van al het andere

De enig mogelijke verontschuldiging voor dit boek is, dat het een antwoord op een uitdaging vormt. Zelfs een slecht schutter verdient waardering wanneer hij het duel aangaat. Toen ik enige tijd geleden een aantal haastig geschreven maar oprechte opstellen publiceerde onder de naam *Ketters*, zeiden sommige critici, wier intellect ik hogelijk waardeer (ik noem hier met name mijnheer G.S. Street), dat ik het volste recht had iedereen op te roepen zijn kosmische theorieën aan de dag te leggen, maar dat ik zorgvuldig nagelaten had mijn raadgevingen met voorbeelden te ondersteunen. ‘Ik zal aan mijn filosofie beginnen te twijfelen’, zei Street, ‘wanneer Chesterton ons de zijne heeft gegeven.’ Wellicht was het onvoorzichtig deze suggestie te doen aan iemand die maar al te graag en op de geringste uitdaging een boek schrijft. Maar uiteindelijk hoeft Street, hoewel hij tot dit boek heeft aangezet en het geschapen heeft, het niet te lezen. Als hij het echter doet, zal hij merken dat ik op deze bladzijden getracht heb, op een vage en persoonlijke manier, eerder door een aantal denkfiguren dan door kolommen met logische afleidingen, de filosofie te presenteren waarin ik ben gaan geloven. Ik zal het niet mijn eigen filosofie noemen; want ik heb haar niet gevormd. God en de mensheid vormden haar; en zij heeft mij gevormd.

Ik heb vaak het idee opgevat, een romantisch verhaal te schrijven over een Engelse eigenaar van een zeiljacht die zich bij de bepaling van zijn koers in geringe mate misrekend had, en Engeland ontdekte terwijl hij in de mening verkeerde dat het een onbekend eiland in de Zuidzee was. Ik vind echter altijd dat ik te druk of te lui ben om een dergelijk mooi werkstuk te volbrengen, zodat ik het idee evengoed kan gebruiken als filosofische

illustratie. Gemakkelijk zou men kunnen denken, dat de man die aan land ging (tot de tanden gewapend en pratend in gebarentaal) teneinde de Britse vlag te planten op die barbaarse tempel die het Paviljoen op Brighton bleek te zijn, zichzelf als een dwaas beschouwde. Het gaat mij er hier niet om te ontkennen dat hij de indruk wekte van een dwaas. Maar als je aanneemt dat hij zich dwaas voelde, of tenminste dat zijn gevoel van dwaasheid zijn enige of meest krachtige emotie was, dan heb je te weinig nauwgezet de rijke romantische natuur van de held van dit verhaal bestudeerd. Zijn misrekening was werkelijk een uiterst begerenswaardige misrekening; en hij wist het, wanneer hij de man was waarvoor ik hem houd. Wat is immers behaaglijker dan om in dezelfde paar minuten die fascinerende spanning van de ontdekkingsreis te voelen tegelijk met al de menselijke zekerheid van een thuiskomst? Wat is beter dan het genoeg te smaken Zuid-Afrika te ontdekken zonder er te hoeven landen? Wat is glorieuzer dan zich schrap te zetten voor de ontdekking van Nieuw Zuid-Wales om vervolgens, met tranen van geluk, te merken dat het oud Zuid-Wales betreft? Dit is tenminste wat mij het grote probleem van filosofen lijkt, en het is in zeker opzicht het grote probleem van dit boek. Hoe spelen wij het klaar tegelijkertijd verwonderd te zijn over de wereld, en ons erin thuis te voelen? Hoe kan deze wonderlijke wereldstad, met haar veelbenige bewoners, met haar monsterlijk verouderde lampen, hoe kan ons deze wereld tegelijkertijd zowel de betovering van een onbekende stad verschaffen als het genoeg en de eer onze vaderstad te zijn? Aan te tonen dat een geloof of filosofie waar is vanuit ieder denkbaar perspectief, zou een te grote onderneming zijn, zelfs voor een boek dat vele malen groter zou zijn dan dit; het is daarom noodzakelijk één enkele betooglijn te volgen; en dat is de lijn die ik hierbij voorstel te volgen. Ik zou willen zeggen dat mijn geloof vooral deze dubbele geestelijke nood kan lenigen: die behoefte aan een mengeling van het bekende en het onbekende die het christendom terecht onder de noemer 'romantisch' heeft gebracht. Want juist het woord 'romantisch' bergt de mysterieuze betekenis van het Rome uit lang vervlogen tijden in zich. Iedereen die een zaak wil bespreken moet altijd

beginnen met te verklaren wat hij niet bespreekt. Naast duidelijk te maken wat hij wil bewijzen, moet hij altijd verklaren wat hij niet wil bewijzen. Wat ik niet wil bewijzen, en waarvan ik veronderstel dat de doorsnee lezer en ik het eens zijn, is het begerenswaardige van een leven vol dadendrang en verbeelding, schilderachtig en rijk aan dichterlijke nieuwsgierigheid, een leven dat de westerse mens altijd schijnt te hebben verlangd. Wanneer iemand zegt dat het beter is te sterven dan te leven, of dat het naakte bestaan beter is dan verscheidenheid en avontuur, dan is hij niet een van die doorsnee mensen tot wie ik mij richt. Wanneer een mens aan niets de voorkeur geeft, kan ik hem niets geven. Maar vrijwel alle mensen die ik ooit in deze westerse maatschappij, waarin ik leef, ben tegengekomen, zullen het eens zijn met de stelling dat we behoefte hebben aan dit leven van praktische romantiek; de combinatie van iets onbekends met iets veilig. Wij voelen de behoefte onze wereld zo te beschouwen dat we het wonderlijke weten te paren aan het welkome. Wij voelen de behoefte ons in deze wonderwereld thuis te voelen zonder te verzanden in een al te knusse huiselijkheid. Juist *dit* wapenfeit van mijn credo wil ik op deze bladzijden navolgen. Maar er is een bijzondere reden om te spreken van de man in zijn zeiljacht, die Engeland ontdekte. Want ik ben de man in dat jacht. Ik ontdekte Engeland. Ik zie niet in hoe dit boek het kan vermijden mijzelf te beschrijven; en ik zie niet geheel in (om eerlijk te zijn) hoe ik kan voorkomen dat het saai wordt. Saaiheid zal mij echter vrijwaren van de beschuldiging die ik het meest betreurt: die van luchthartigheid. Louter luchtige spitsvondigheden wekken bij mij de allergrootste afschuw op, en het is misschien heilzaam dat ik juist hiervan vaak beschuldigd word. Ik ken niets verachtelijkers dan een lege paradox; een vernuftige verdediging van het onverdedigbare. Wanneer het waar is dat Bernard Shaw (naar verluidt) leefde van de paradox, moet hij wel een miljonair zijn geweest; want een man met zijn geestelijke productiviteit kon iedere zes minuten een spitsvondigheid bedenken. Het is even gemakkelijk als liegen, omdat het liegen is. De waarheid is natuurlijk, dat mijnheer Shaw geweldig gehinderd wordt door het feit dat hij geen enkele leugen kan vertellen

tenzij hij meent dat het de waarheid is. Ik voel dezelfde loodzware last op mij drukken. Ik heb nooit in mijn leven iets gezegd alleen omdat het grappig zou zijn; natuurlijk heb ook ik mijn deel gehad van de uiterst menselijke opschepperij, en heb gedacht dat iets grappig was omdat ik het zei. Het is niet niks om een interview te beschrijven met een gorgone of een griffioen, schepsels die niet bestaan. Maar het is nog wel iets anders, te ontdekken dat de rinoceros wel bestaat en er dan plezier om te hebben dat hij eruitziet alsof hij niet bestaat. Men zoekt naar de waarheid, maar het kan zijn dat men intuïtief de meer bijzondere waarheden zoekt. En ik bied dit boek met de meest hartelijke gevoelens aan alle aardige mensen aan, die een hekel hebben aan wat ik schrijf, en het (terecht, voor zover ik weet) als een slechte clownsact of een enkele flauwe grap beschouwen.

Want als dit boek een grap is, dan is zij tegen mij gericht. Ik ben de man die met de grootst mogelijke moed ontdekte wat al ontdekt was. Wanneer er een element van klucht steekt in wat hier volgt, zal het ten koste van mij zijn; want dit boek maakt duidelijk hoe ik dacht dat ik de eerste was die zijn voetstappen plantte op Brighton om tot de ontdekking te komen dat ik de laatste was. Het verhaalt mijn reusachtige omzwervingen op zoek naar het voor de hand liggende. Niemand weet beter dat mijn zaak bespottelijk is dan ikzelf; geen lezer kan mij ervan beschuldigen dat ik hem belachelijk maak: ik ben de dwaas van dit verhaal, en geen opstandeling kan mij van deze troon stoten. Ik beken uit vrije wil alle dwaze ambities van het einde van de negentiende eeuw. Ik probeerde gewichtig te doen net als alle andere jongens en mijn tijd vooruit te zijn. Net als zij probeerde ik de waarheid zo'n tien minuten voor te zijn. En kwam er achter dat ik achttienhonderd jaar achterop was. Ik deed mijn stem in pijnlijke, jeugdige overdrijving geweld aan wanneer ik mijn waarheden debiteerde. En ik ben hiervoor op de meest passende en wonderbaarlijke manier gestraft, want ik heb mijn waarheden behouden: ik heb echter ontdekt – niet dat ze geen waarheden waren, maar eenvoudig dat ze de mijne niet waren. Toen ik gewaar werd dat ik alleen stond, verkeerde ik in de belachelijke positie dat de hele christelijke traditie achter mij stond. Het kan

zijn, de hemel beware mij, dat ik probeerde origineel te zijn; maar ik had slechts succes door helemaal alleen een minderwaardig aftreksel van de bestaande gevestigde religieuze traditie uit te vinden. De man van dat jacht meende dat hij de eerste was die Engeland ontdekte; ik dacht dat ik de eerste was die Europa vond. Ik probeerde een eigen ketterij te bedenken; en toen ik er de laatste hand aan legde, ontdekte ik dat het orthodoxie was. Wellicht vond iemand het verhaal van dit gelukkige fiasco vermakelijk. Het kan een vriend of een vijand plezierig stemmen, te lezen hoe ik geleidelijk leerde van de waarheid van de een of andere wonderlijke legende of van de onjuistheid van een belangrijke levensbeschouwing, dingen die ik ook uit de catechismus had kunnen leren – als ik daar ooit iets van zou leren. Er kan ook iets vermakelijks in schuilen, te lezen hoe ik ten slotte in een anarchistenclub of in een Babylonische tempel vond wat ik evengoed in de dichtstbijzijnde parochiekerk had kunnen vinden. Wanneer iemand er behagen in schept, te leren hoe de bloemen in het veld of de zinnen van een boek, de gebeurtenissen in de politiek of het verdriet uit mijn jeugd in een bepaalde volgorde een zekere overtuiging van christelijke orthodoxie hebben gewekt, zou hij dit boek kunnen lezen. Maar er is in alles een redelijke werkverdeling. Ik heb dit boek geschreven, en niets ter wereld zou mij kunnen overhalen het te lezen.

Ik moet hieraan nog een uiterst betweterige noot toevoegen, die – zoals het een noot van nature betaamt – aan het begin van dit boek komt. Deze essays houden zich alleen bezig met het simpele feit dat de centrale christelijke theologische overtuigingen (voldoende samengevat in de Apostolische Geloofsbelijdenis) de beste basis voor gezonde werkkraft en voor een juiste ethiek vormen. Zij gaan niet over de uitermate interessante maar geheel andere vraag, vanuit welke autoriteit de verkondiging van deze geloofsbelijdenis plaatsvindt. Wanneer hier het woord ‘orthodoxie’ valt, wordt hiermee het Apostolicum bedoeld zoals het tot zeer onlangs beleefd werd door iedereen die zich christen noemde, en zoals het over het algemeen in het verleden geleefd werd door wie zich aan deze belijdenis hield. Ik ben door ruimtegebrek gedwongen mij te beperken tot wat ik hier uitgehaald

heb; ik raak niet aan thema's die onder moderne christenen zeer in discussie zijn, aan de vraag waar wijzelf dit vandaan hebben. Dit is geen kerkelijke verhandeling maar een soort onverzorgde autobiografie. Maar wanneer iemand mijn opvattingen over de status van autoriteit wil vernemen – mijnheer G.S. Street hoeft maar een balletje op te werpen of ik schrijf een nieuw boek voor hem.

Hoofdstuk 2

De gek

Zeer aardse mensen begrijpen zelfs deze aarde niet; ze vertrouwen uiteindelijk op een klein aantal cynische vooronderstellingen die onjuist zijn. Ik herinner me eens met een welvarend uitgever te hebben gewandeld, die een opmerking maakte die ik al veel gehoord had; zij is welhaast een motto van de moderne wereld. Hoewel ik haar maar al te vaak gehoord had, zag ik plotseling de leegheid ervan in. De uitgever zei over iemand: 'Die man zal het nog ver schoppen; hij gelooft in zichzelf.' En ik herinner me, dat – toen ik mijn hoofd ophief om te luisteren – mijn oog viel op een bus met het opschrift 'Hanwell'.¹ Ik zei tegen hem: 'Zal ik zeggen waar de mensen verblijven die het meest in zichzelf geloven? Ik kan het je zo vertellen. Ik ken mensen die overtuigder in zichzelf geloven dan Napoleon of Caesar. Ik weet waar de ster van zekerheid en succes schittert. Ik kan je brengen bij de tronen van Supermensen. Mensen die werkelijk in zichzelf geloven verblijven allemaal in een krankzinnigengesticht.' Hij antwoordde verzachtend dat er toch behoorlijk veel mensen waren die geloofden in zichzelf en desondanks niet in een inrichting verbleven. 'Inderdaad,' repliceerde ik, 'en juist jij zou hen moeten kennen. Die dronken dichter van wie je geen enkel stuk wilde accepteren, die geloofde in zichzelf. Die wat oudere predikant met een epos, voor wie jij je in een achterkamer schuil hield, die geloofde in zichzelf. Wanneer je te rade zou gaan bij je zakeninstinct in plaats van je domme individualistische filosofie, zou je kunnen weten dat geloven in jezelf een van de meest voorkomende eigenschappen is van een schoft. Toneelspelers die niet kunnen acteren, geloven in zichzelf; en debiteu-

---

1. Een psychiatrische inrichting in Londen, veel geroemd als 'verlichte' instelling.

ren die niet willen betalen. Het zou veel meer waarheid bevatten wanneer je zou zeggen dat iemand zeker zal falen omdat hij in zichzelf gelooft. Volledig zelfvertrouwen is niet slechts een zonde; volledig zelfvertrouwen is een zwakheid. Volkomen in jezelf geloven is een hysterische en bijgelovige vorm van vertrouwen, zoals het vertrouwen op Joanna Southcott²: iemand met het opschrift 'Hanwell' even duidelijk op zijn voorhoofd heeft staan als het op die bus staat.' Hierop gaf mijn vriend de uitgever het volgende diepe en doeltreffende antwoord: 'Wel, wanneer iemand niet in zichzelf mag geloven, waarin moet hij dan geloven?' Na een lange stilte gaf ik antwoord. 'Ik zal naar huis gaan en een boek schrijven als antwoord op deze vraag.' Dit is het boek dat ik op die vraag ten antwoord wil geven.

Ik ben echter van mening dat dit boek goed kan beginnen waar ons gesprek begon – in de omgeving van het gekkenhuis. Moderne meesters der wetenschap zijn geweldig onder de indruk van de noodzaak, ieder onderzoek met een feit te beginnen. De oude meesters der religie waren evenzeer van deze noodzaak doordrongen. Zij begonnen met het feit van de zonde – een feit dat even praktisch is als aardappels. Of iemand zich nu wel of niet in heilzaam water kon wassen, er bestond geen twijfel of hij zich wilde wassen. Maar sommige religieuze leiders in Londen zijn in onze dagen begonnen, nee, niet om het uiterst twijfelachtige water te ontkennen, maar om het ontwijfelbare vuil te ontkennen. Sommige nieuwere theologen stellen de erfzonde ter discussie, wat juist het enige onderdeel van de christelijke theologie is dat werkelijk aangetoond kan worden. Sommige volgelingen van dominee R.J. Campbell belijden in hun bijna te kritische spiritualiteit, een goddelijke zondeloosheid waarvan zij niet eens konden dromen. Maar in feite ontkennen zij de menselijke zonde die ze op straat kunnen opmerken. De krachtigste heiligen zowel als de sterkste sceptici maakten het aanwezige kwaad tot uitgangspunt van hun redenering. Wanneer het juist is

---

2. Joanna Southcott (1750-1814), verwarde Engelse religieuze fanatica die zich opwierp als de vervulling van de profetie over de vrouw in Op. 12 en die trachtte haar 144.000 uitverkoren volgelingen te verzegelen.

(wat stellig het geval is) dat iemand een buitengewoon genoeg kan scheppen in het villen van een kat, dan kan de religieuze filosoof slechts een van beide conclusies trekken. Hij moet ofwel het bestaan van God ontkennen, zoals alle atheïsten doen; of hij moet het bestaan van een band tussen God en mens ontkennen, zoals alle christenen doen. De nieuwere theologen menen dat het een uitermate redelijke oplossing is om de kat te ontkennen.

Gegeven deze opmerkelijke situatie is het nu zeker niet mogelijk om (met enige hoop op wereldwijde instemming) te beginnen, zoals onze voorvaderen deden, met het feit van de zonde. Dit feit, dat voor hen (evenals voor mij nu) als een paal boven water stond, wordt juist verbleekt en ontkend. Maar hoewel moderne mensen het bestaan van de zonde ontkennen, denk ik niet dat zij het bestaan van een psychiatrische inrichting ontkennen. Wij zijn het er allemaal over eens, dat mensen even onmiskenbaar hun verstand kunnen verliezen als dat een huis kan instorten. Velen ontkennen wel de hel, maar – tot nog toe – niet Hanwell. Ter ondersteuning van mijn eerdere bewering zou het ene even goed op de plaats van het andere kunnen staan. Ik bedoel, dat terwijl alle gedachten en theorieën er vroeger op afge-rekend werden of zij iemand van zijn ziel beroofden, heden ten dage net zo goed alle moderne gedachten en theorieën erop beoordeeld zouden kunnen worden, of zij mensen niet van hun verstand beroven. Inderdaad spreken sommigen gemakkelijk en losjes over krankzinnigheid als een op zichzelf aantrekkelijke mogelijkheid. Maar wie even nadenkt, zal ontdekken dat een mooie ziekte meestal een zaak van iemand anders is. Een blinde kan schilderachtig lijken; maar je hebt wel twee ogen nodig om het schilderij te zien. En op dezelfde manier kan van de prachtigste poëzie over krankzinnigheid alleen genoten worden door gezonde mensen. Voor de patiënt zelf is zijn ziekte vrij proza-isch, omdat ze nogal werkelijk is. Een man die denkt dat hij een kuiken is, vindt zichzelf even gewoon als een kuiken. Een man die denkt dat hij een stuk glas is, vindt zichzelf even oninteressant als een stuk glas. Het is de gelijkvormigheid van geest die hem saai maakt, en die hem ziek maakt. Slechts omdat wij de ironie van zijn gedachten kunnen inzien, vinden wij hem amu-

sant; slechts omdat hijzelf de ironie van zijn gedachten niet inziet, verblijft hij uiteindelijk in Hanwell. Kort gezegd: eigenaardigheden vallen alleen normale mensen op. Eigenaardigheden vallen eigenaardige mensen niet op. Daarom beleven normale mensen hun leven als veel opwindender; terwijl eigenaardige mensen altijd klagen over de saaiheid van het bestaan. Daarom verdwijnen nieuwe boeken zo snel, terwijl de oude sprookjes het altijd zullen volhouden. Het oude sprookje maakt van de held een gewoon mensenkind; het zijn de ervaringen die hem verbazen; zij verbazen hem omdat hij normaal is. Maar in de moderne psychologische roman is de held abnormaal; het centrum staat niet centraal. Vandaar dat de wildste avonturen hem niet echt kunnen raken, en het boek zo monotoon is. Je kunt een verhaal maken van een held onder de draken; niet van een draak onder de draken. Het sprookje vertelt wat een gezonde man zal doen in een dwaze wereld. Het nuchtere, realistische verhaal van vandaag bespreekt wat een in wezen krankzinnige man zal doen in een saaie wereld.

Laten we daarom beginnen bij het gekkenhuis; vanuit deze kwade en fantastische herberg zullen we ons opmaken voor onze intellectuele ontdekkingsstocht. Op dit moment zullen we, ten einde ons met de gezonde filosofie bezig te houden, allereerst een groot en wijdverbreid misverstand uit de wereld helpen. Overal heeft de gedachte postgevat dat de verbeeldingskracht, en vooral de mystieke verbeelding, gevaarlijk is voor het geestelijk evenwicht van de mens. Dichters worden gemeenlijk beschouwd als psychologisch onbetrouwbaar; en over het algemeen wordt er een vaag verband gelegd tussen het vlechten van een lauwerkrans en met molentjes lopen. De feiten der geschiedenis spreken deze mening volkomen tegen. Veel van de zeer grote dichters waren niet alleen gezond, maar hadden buitengewoon veel verstand van zaken; en als Shakespeare werkelijk ooit paarden heeft gehouden, kwam dat omdat hij de meest geschikte man was om ze te houden. Verbeelding kweekt geen gekte. Het is nu juist het verstand dat de gekte oproept. Dichters worden niet maanziek; schaakspelers wel. Wiskundigen worden gek, en kassiers; maar originele kunstenaars zelden. Ik val, zoals duidelijk zal worden, op

geen enkele wijze de logica af: ik zeg alleen dat het gevaar in de logica schuilt, niet in de verbeelding. Artistiek ouderschap is even geneeskrachtig als fysiek ouderschap. Bovendien is het opmerkenswaardig dat, wanneer een dichter werkelijk morbide was, dit meestal voortkwam uit een zwakke plek in zijn denkraam. Poe bijvoorbeeld was werkelijk morbide; niet omdat hij poëtisch was, maar omdat hij buitengewoon analytisch was. Zelfs schaken was hem nog te poëtisch; hij verkoos de damschijven, omdat zij meer leken op zwarte punten in een diagram. Wellicht de meeste overtuigingskracht bezit dit argument: slechts één grote Engelse dichter werd gek, Cowper.³ En hij werd juist gek door de logica, door de wrede en vreemdsoortige logica van de uitverkiezing. Poëzie was niet zijn ziekte, maar het medicijn; mede de dichtkunst hield hem gezond. Soms kon hij bij de wijde wateren en kleine witte lelies van de Ouse⁴ vergeten naar welke rode en dorstige hel zijn afgrijselijk noodzakelijkheidsdenken hem voerde. Hij was verdoemd door Johannes Calvijn; hij werd bijna gered door John Gilpin.⁵ We zien overal dat mensen niet maanziek worden van het dromen. Critici zijn veel gekker dan schrijvers. Homerus is een man uit één stuk en kalm genoeg. Het zijn diens critici die hem aan flarden scheuren. Shakespeare is behoorlijk zichzelf; slechts enkele van zijn critici hebben ontdekt dat hij iemand anders was. En hoewel Johannes de Evangelist uiterst merkwaardige monsters in zijn visioenen ontmoette, zag hij geen schepsel zo wild als zijn eigen commentatoren. Het algemene feit ligt eenvoudig. Dichtkunst is gezond omdat het gemakkelijk in een oneindige zee stroomt; de rede wil de oneindige zee oversteken, en haar zo eindig maken. Het gevolg is geestelijke uitputting, zoals de fysieke uitputting van mijnheer Holbein. Alles te aanvaarden is een opgave, alles te begrijpen een belasting. De

---

3. William Cowper (1731-1800), in zijn tijd veelgelezen dichter, leed aan melancholie en was meerdere keren opgenomen in een psychiatrische inrichting.

4. Een rivier in Norfolk (Engeland), vlak bij het huis van Cowper.

5. *The journey of John Gilpin* (1783), een ballade van Cowper die onmiddellijk na publicatie in heel Londen werd gezongen.

dichter verlangt slechts naar het hogere en het uitgestrekte, een wereld om zichzelf in uit te strekken. De dichter probeert alleen zijn hoofd in de hemel te steken. Het is de logicus die tracht de hemel in zijn hoofd te krijgen. En het is diens hoofd dat barst.

Het is een klein punt, maar niet onbelangrijk, dat deze opvallende misvatting geregeld onderbouwd wordt met een opvallend onjuiste aanhaling. We hebben allemaal wel eens die beroemde zin van Dryden horen aanhalen: 'Great genius is to madness near allied.'⁶ Maar Dryden beweerde niet dat een grote geest dicht bij maanziekte lag. Dryden was zelf een groot genie, en wist wel beter. Het zou niet gemakkelijk zijn geweest, een romantischer of gevoeliger geest te vinden. Wat Dryden zei was dit: 'Great wits are aft to madness near allied'⁷; en dat is waar. Het is de snelheid van het denken, waardoor het gevaar loopt te verongelukken. Men kan zich herinneren over wat voor mensen Dryden sprak. Hij had het niet over wereldvreemde zieners als Vaughan of George Herbert. Hij sprak over de cynische man van de wereld, de scepticus, de diplomaat, de grote praktische politicus. Zulke mensen bewegen zich op de rand van de gekte. Hun onophoudelijk berekenen van de eigen geest en die van anderen is een gevaarlijke zaak. Het is altijd gevaarlijk voor de geest om op de geest te vertrouwen. Een luchthartig persoon vroeg eens waarom wij wel zeggen: 'Zo gek als een hoedenmaker.' Een nog luchthartiger persoon zou kunnen antwoorden, dat een hoedenmaker gek is omdat hij het menselijk hoofd moet opmeten.

En als mensen met grote redeneringen zich vaak gek gedragen, is het even waar dat gekken vaak grote redeneringen opzetten. Toen ik in een debat verwickeld was met de *Clarion* over de vrije wil, zei de kundige schrijver R.B. Suthers dat de vrije wil een zotternij was omdat deze doelloze daden betekende – en de daden van een zot zijn doelloos. Ik blijf niet staan bij de rampzalige dwaling in deterministische logica. Het is zonneklaar dat, als er daden – zelfs die van een zot – kunnen bestaan zonder doel, het determinisme afgedaan heeft. Wanneer de keten van nood-

---

6. 'Een grote geest grenst aan krankzinnigheid.'

7. 'Een groot verstand ligt dicht bij gekte.'

zakelijkheid voor een waanzinnige doorbroken kan worden, kan zij ook voor ieder mens doorbroken worden. Maar mijn bedoeling is om iets van meer praktische waarde te betogen. Het was wellicht heel natuurlijk dat een modern marxistisch socialist niets van de vrije wil weten wilde. Maar het was zeker opmerkelijk dat een modern marxistisch socialist niets zou weten van zotternij. Mijnheer Suthers wist klaarblijkelijk niets over gekken. Het laatste wat van een maanzieke gezegd kan worden, is wel dat zijn daden doelloos zouden zijn. Indien al de een of andere daad van een mens ondoordacht als 'doelloos' bestempeld kan worden, zijn het eerder de kleinere daden van een gezond iemand; fluiten onder het lopen; met een stok tegen het gras slaan; met de hielen klikken of handen wrijven. Het is een gelukkig man die zinloze dingen doet; de zieke is niet sterk genoeg om niets te doen. Het zijn juist deze zorgeloze en doelloze daden die de gek nooit kan begrijpen; want een gek (evenals de determinist) probeert over het algemeen in alles te veel doel te zien. De gek ziet een samenzwering in dergelijke loze daden. Hij zou denken dat het slaan tegen het gras een aanval op persoonlijk eigendom was. Hij zou denken dat het klikken met de hakken het startsein voor een misdaad betekende. Wanneer de gek voor een moment zorgeloos zou kunnen zijn, zou hij gezond worden. Iedereen die het ongeluk heeft gehad, te praten met mensen die midden in, of aan het begin van een dergelijke geestesziekte staan, weet dat hun meest onheilspellende vaardigheid bestaat in de afschrikwekkende aandacht voor het detail; het verbinden van het ene met het andere op een kaart die gedetailleerder is dan een doolhof. Wanneer je met een gek in gesprek raakt, is het uiterst waarschijnlijk dat je hiervan een sterk staaltje zult meemaken; want zijn geest is veelal beweeglijker omdat die niet bezwaard wordt door de dingen die horen bij het gezond verstand. Hij wordt niet gehinderd door gevoel voor humor of medelijden, of door de afgesloten zekerheden van de ervaring. Hij is des te logischer naarmate hij gezonde gevoelens kwijtraakt. Inderdaad is de bekende uitspraak over gekte in dit opzicht misleidend. De gek is niet iemand die zijn verstand verloren heeft. De gek is iemand die alles verloren heeft, behalve zijn verstand.